

Валерій Романько (м. Слов'янськ)

голова Донецької обласної організації НСКУ,
Почесний краєзнавець України

Від шахтаря – до академіка (слово про Петра Тронька)

Широкому загалу добре відоме ім'я Петра Тимофійовича Тронька. Одна з його яскравих сторінок у творчій, науковій та громадській біографії – вагомий внесок у розвиток історичного краєзнавства в Україні. Хоча б згадати його вершинні досягнення у цій сфері: під керівництвом Петра Тронька видана 26-ти томна «Історія міст і сіл Української РСР»; був головою багатотомної науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»; тривалий час очолював правління Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (1967–1988); ініціював, створив та довгий час керував Національною спілкою краєзнавців України (1990–2011); має велику кількість наукових статей та окремих видань з історичного краєзнавства...

Довгий трудовий шлях Петра Тимофійовича налічує 79 років, а починався він на Донеччині: у 1932 році 17-річний юнак прийшов працювати на одну з шахт тодішнього селища Щербинівка (пізніше – Дзержинськ, нині – Торезьк Донецької обл.). Про це говориться у багатьох джерелах, як приклад, у виданні «Петро Тронько – історик-краєзнавець: каталог видань з фонду Національної історичної бібліотеки України», де наводиться такий короткий рядок з його біографії «Трудову діяльність розпочав 1932 р. робітником шахти в м. Дзержинську»¹.

На щастя, про перші трудові роки маємо спогади й самого Петра Тимофійовича Тронька. Кореспонденту журналу «Тижень» він підтвердив, що саме голод 1932 року змусив його поїхати на заробітки в Донбас. У його рідному селі Заброди на Богодухівщині у той страшний голод померли 152 людини. «Я поїхав у 1932 році на шахту: на Донбасі давали безкоштовно хліб, 800 грамів. Бабуня, мама, брат, сестричка zostалися в селі. Місяців чотири працював у шахті коно-

гоном, трошки хліба міг передавати своїм в село»². Влаштувався підсобним робітником на шахті. Поруч були такі ж заробітчани з різних куточків України, з ближчих територій Росії – з Курщини, Воронежчини, Білгородщини, Орловської області. Проживання у бараках, скромне харчування у робітничих їдальнях, робочий спецодяг – довелося відчувати, якою нелегкою працею дається кусень хліба.

Через деякий час рідні повідомили, що матеріальна ситуація у сім'ї покращилася, до того ж юнак мріяв про навчання. Зі слів Петра Тимофійовича нам відомо, що саме із шахти його послали на курси вчителів, «а вже в 1932–1933 роках, в самий Голодомор, я був учителем літератури та суспільствознавства в селі Клинове»³.

До землі Донецької у Петра Тронька було особливе відношення й ще по одній причині: у роки Другої світової війни він з іншими бійцями звільняв цей край від нацистів. Ці спогади ветерана наводить в одній із своїх статей краєзнавець з м. Покровська Донецької області Петро Гайворонський: у червні 2010 року. Йому пощастило зустрітися з Петром Троньком і почути від нього наступне: «А знаєте, чому я так люблю Донбас? Не тільки тому, що Слобожанщина – моя мала батьківщина. Донбас я визволяв від німецьких окупантів у серпні-вересні 1943 року. Важкі були бої в районі міст Сніжне, Чистяково, Харцизьк, тобто у центральному Донбасі. Там розташовувались німецький укріпрайон – сумнозвісний Міус фронт і пануюча висота Савур-Могила. Багатьох своїх бойових товаришів там поховав, сам отримав поранення й дивом живим залишився. Ніколи не забуду й подальший наступ, визволення інших міст Донецького краю. А як радісно нас зустрічали мешканці шахтарських міст і селищ! Жінки, старі, діти, підлітки

¹ Тронько Петро Тимофійович / Я. С. Калакура // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2024. – Режим доступу : <https://esu.com.ua/article-886596>

² Петро Тронько: назвати всіх поіменно [За матеріалами журналу «Тижень» № 25 від 20-27 червня 2008 р.] // Донеччина, 2008, 18 липня. С. 2

³ Там само.

після жахів окупації, після втрат рідних та близьких, вони бачили в нас не лише визволителів, а й своїх рідних... Таке ніколи не забувається!»⁴.

На моє прохання, як укладача довідника «Краєзнавці Донеччини» (2004), Петро Тронько погодився до цього видання написати передмову. У ній він дав високу оцінку діяльності краєзнавців Донеччини, назвавши їх «справжніми подвижниками історико-культурної спадщини свого регіону, багатого на історію, на славні імена людей праці»⁵, наголосивши при цьому, що Донецька обласна краєзнавча організація стала «невід'ємною складовою Всеукраїнської спілки краєзнавців»⁶.

У передньому слові до довідника «Краєзнавці Донеччини» та у своїх виступах на всеукраїнських краєзнавчих з'їздах, так і в цьому передньому слові до довідника «Краєзнавці Донеччини» Петро Тронько високо оцінив роботу допитливих та невтомних подвижників-краєзнавців, «хто зберігає історичну пам'ять про минуле своєї землі, не дає порватися ниточці, яка поєднує сьогодні з нашою багатою минулиною»⁷. Ми, краєзнавці Донеччини, і сьогодні пам'ятаємо зміст останнього речення у цій передмові: «Добре ім'я безкорисливого дослідника малої батьківщини повинно бути оточене належною увагою і звучати гордо»⁸ і намагаємося робити все можливе, щоб так і було. Це для нас настанова, заповідь патріарха українського краєзнавства.

Громадська, наукова та краєзнавча спільнота Донеччини намагалася якимось чином віддячити П. Т. Троньку за увагу до Донеччини: йому присвоєно звання Почесного доктора Донецького національного університету імені Василя Стуса; у присутності делегатів III з'їзду ВСК йому урочисто вручено диплом на нагрудний знак «Почесного краєзнавця Донеччини» – цю

почесну місію виконали голова Донецької обласної краєзнавчої організації Валерій Романько та його заступник Ігор Зоц.

Автору цих рядків, як багаторічному керівникові Донецької ОО НСКУ, членові – правління НСКУ доводилося час від часу спілкуватися з Петром Тимофійовичем, бути учасником тих краєзнавчих конференцій, нарад, засідань правління, які проходили під керівництвом П. Тронька. Запам'яталися його скромність, увага до присутніх, пунктуальність. Коли гість переступав поріг його кабінету, господар вставав з-за столу, підходив, тиснув руку, розпитував про справи.

З сумом сприйняли мої земляки звістку про смерть патріарха українського краєзнавства. У газеті «Донеччина» було вміщено некролог. На згадку залишилися світлини та добрі спогади.

Його поважали в Донецькому краї: як у Донецькому національному університеті (пам'ятаю вислів декана історичного факультету, професора Петра Доброва: «Наш батько приїхали»), так і в широких краєзнавчих колах.

З 2013 року щорічно окремим краєзнавцям присуджується Загальноукраїнська Премія імені академіка Петра Тронька Національної спілки краєзнавців України. Такою премією відзначені й донецькі краєзнавці Петро Добров, Олександр Бут, Ігор Зоц. Мав честь у 2014 році отримати таку високу нагороду й автор цих рядків.

В одному із своїх останніх інтерв'ю, у розмові з Євгеном Букетом, Петро Тронько сказав: «Найбільша радість – коли живе і має безмежні перспективи справа, якій ти віддав і сили, і життя. і душу свою...»⁹. І сьогодні, у ці тривожні часи для України, справа Петра Тронька, невтомного трудівника, людини-легенди живе – вона продовжується його учнями, однопумцями, серед яких – багаточисельна армія краєзнавців Донеччини, які шанують та пам'ятають цю людину.

⁴ *Гайворонський П. С.* Засновник краєзнавчого руху в Україні – визволитель Донбасу // *Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення. З. тез і повідомлень Всеукр.наук.-практ. конференції. 8 листопада 2013 р.; VII Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька.* К.: ПП «ПФ «Фоліант», 2023. С. 65-66.

⁵ *Тронько П.* Своєчасне та потрібне видання. Передмова // *Краєзнавці Донеччини: Довідник / Редактор-упорядник, автор передмови В. І. Романько.* Слов'янськ: ПП «Канцлер», 2004. С. 3

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

⁹ «Я тобою Україно, живу»: Інтерв'ю Євгена Букета з Петром Троньком // *Слово Просвіти.* 2010. 5-11 серпня. Ч. 31 (564). С. 8.